

Zpátky k plotně? Ženský komunistický tisk a kritika úsporných opatření ve veřejné správě (1932 – 1933)

LUCIE JAHODÁŘOVÁ

Klíčová slova: Komunistická strana Československa, úsporná opatření, Velká hospodářská krize, ženské hnutí, 1. ČSR, tisk

Komunistická strana Československa byla od počátku své existence masovou politickou stranou, která získávala podporu dělníků a z části i mládeže a inteligence. Ke značnému úbytku členské a voličské základny¹ a intelektuálnímu oslabení komunistické strany i jejího tisku² došlo vlivem bolševizace strany, jež vyvrcholila roku 1929. Bolševizací se do čela dostala mladá generace stalinistů, posilující centralistické tendence ve straně a vazby na Moskvu. Tato studie je zaměřena na bezprostředně následující období vrcholící hospodářské krize, kdy si KSČ budovala novou voličskou základnu. Prostřednictvím sledování listu *Rozsevačka*,³ ústředního tiskového orgánu českých komunisticky orientovaných žen, se pokusím sledovat postoj komunistek k návrhům úsporných opatření personálních,⁴ jež měla zvláště těžce postihnout zaměstnankyně ve veřejné správě. Účelem je zachytit reálné projevy snahy KSČ působit na co nejširší masy pracujících, což byla zásada hlásaná s ohledem na budování nové voličské základny. Studie je ukončena rokem 1933, kdy jednak začala oslabovat velká hospodářská krize v Československu, a jednak došlo k ochlazení výzev komunistů ke společnému postupu v dané problematice vlivem vyostření boje proti fašismu a „sociálfašismu“ v linii Kominterny.⁵

¹ Procentuálně se dostala KSČ ve volbách roku 1929 na 10,2 z předchozích 13,2 %. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české 14 : 1929 – 1938*. Praha-Litomyšl : Paseka, 2002, s. 36.

² Srov. KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha : Portál, 2010, s. 50-52.

³ Týdeník vznikl roku 1926 sloučením moravského ženského komunistického listu *Žena* a české *Komunistky*.

⁴ Konkrétně se jedná o návrh zákona ministra financí Karla Trapla na záchranu rozpočtu prostřednictvím snížení platů státních a veřejných zaměstnanců, předložený do meziministerského připomínkového řízení v červnu 1932. Ve zmírněné podobě nabyl účinnosti 1. ledna 1933 jako zákon 204/1932 Sb. ze dne 28. prosince 1932 o úsporných opatřeních personálních. V roce 1934 pak vstoupilo v platnost vládní nařízení 252/1933 Sb. o úsporných opatřeních personálních, které již obsahovalo restrikce vůči domácnostem s dvojnásobným příjmem a zvláště ženám ve veřejné správě. Uvedené vládní nařízení je v literatuře mnohdy mylně zaměňované s vládním nařízením 252/1934 Sb. ze dne 14. prosince 1934, jímž se mění vládní nařízení ze dne 4. července 1934, č. 179 Sb., kterým se zřizuje Exportní ústav. Např. MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu : Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. České Budějovice : Bohumír Němec-Veduta, 2007, s. 66.

⁵ Srov. RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : Od počátků do převzetí moci*. Praha : Academia, 2002, s. 103-114.

Diskuse snažící se nalézt východisko ze společenských dopadů nezaměstnanosti v důsledku hospodářské krize probíhala v parlamentě, státních institucích, při politických jednáních apod. od počátku třicátých let. Když se objevily návrhy přispět k řešení ekonomických problémů propouštěním v první řadě vdaných žen ze státní služby i z jiných zaměstnání,⁶ proti těmto tendencím rezolutně vystoupily liberální spolky a komunisticky orientované ženy. Ekonomicky aktivní ženy tvořily nejpočetnější součást jejich cílové sociální skupiny.⁷ Navzdory ideové rozdílnosti stavěly oba jmenované proudy ženského hnutí v období krize do centra pozornosti shodná témata, a to sociální otázky související s propouštěním zaměstnanců a nárůstem nezaměstnanosti. Hlavním důvodem koncentrace pozornosti na tuto oblast bylo zabezpečení rovných práv, neboť v důsledku krize se začalo uvažovat o opatřeních, jež měla postihnout obzvláště ženy. Úsporná opatření postihla především ženy ze středních vrstev, které nepatřily k tradičním voličkám KSČ a naopak inklinovaly k liberálnímu proudu ženského hnutí zastoupeného Ženskou národní radou.⁸ Díky tomu je možné na vytyčené problematice sledovat zcela účelový postoj *Rozsevačky* k těmto výdělečně činným ženám, pobouřeným postupem vládních činitelů, k jejichž voličské základně náležely.

Na komparaci postojů vybraných ideových proudů k úsporným opatřením personálním reflektuje studie v neposlední řadě diverzitu českého ženského hnutí v meziválečném období. Zachycuje rovněž opomíjenou skutečnost, že se českoslovenští vládní činitelé snažili vypomoci si populistickým způsobem v situaci vzrůstajícího rozhořčení veřejnosti proti vdaným zaměstnankyním, které vyhrotila tíha dopadu hospodářské krize. Československá vláda tehdy navzdory legálně zakotvené rovnoprávnosti upřednostnila požadavky veřejnosti, tedy jev diskriminační, neslučující se s demokratickými zásadami republiky a ústavně zakotveným právem.

Hlavní úkoly a otázky ženského komunistického tisku

Ačkoliv komunistické vedení akceptovalo proces ženské emancipace a ženy se pravidelně stávaly členkami Národního shromáždění,⁹ stejně jako např. v sociální demokracii nebo ve straně národně socialistické, boj proletariátu přehlušil specifické požadavky žen. V duchu Kominterny byly jejich aktivity vymezeny na agitaci za uchopení moci

⁶ BUREŠOVÁ, Jana. Ženy a hospodářská krize na začátku třicátých let 20. století v Československu. In HARNA, Josef (ed.) *Studie k moderním dějinám : Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*, Praha : Historický ústav AV ČR, 2001, s. 305-314.

⁷ V roce 1930 byl celkový počet obyvatel dle sčítání lidu 14 729 536, z čehož 53,1 % tvořily osoby výdělečně činné (z toho 69,7 % tvořili muži a 30,3 % ženy). Viz PRŮCHA, Václav. Sociální struktura obyvatelstva v meziválečném Československu. In VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.) *Československo 1918 – 1938 : Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 378.

⁸ ŽNR byla založena 8. dubna 1923 v Praze, po celou dobu existence organizace byla v jejím čele členka národní strany socialistické F. F. Plamínková. Jednalo se o zastřešující nepolitické celorepublikové sdružení ženských liberálních spolků, které bylo ve vymezeném období vrcholovou ženskou organizací liberálního směru sdružující všechny ženské zájmové, odborové a jiné organizace i jednotlivkyně. Tiskovým orgánem ŽNR byl od roku 1925 desetkrát ročně vycházející časopis *Ženská rada*.

⁹ Poslankyněmi NS za KSČ ve sledovaném období, tj. v letech 1932 – 1933, byly Marie Čižinská, Anežka Hodinová-Spurná, Elvira Kuhn; senátorkami Rozálie Hajníková, Marie Stejskalová a Marie Vydrová.

komunisty.¹⁰ Nicméně následující Leninův odkaz („vítězství není možné bez přitažení žen, jež tvoří většinu vykořisťovaných“) bylo cílem strany zapojit do aktivní práce co nejvíce žen z průmyslu i venkova.¹¹ Agitační činnost využívaly komunistky při získávání nových členek a členů do řad komunistické strany, v ženském komunistickém tisku byly k takovým akcím důrazně vyzývány: „[...] *agitujte všude: na schůzích, při nákupu, výletech, při každé příležitosti!* [...] *přesvědčujte, že všichni chudí a utlačovaní patří do jednoho pevného šiku*“.¹² Komunisticky orientované ženy vyvíjely agitační činnost v předvolebním období, ale také obecně k propagaci stranické ideologie – stranou byl tisk chápán především jako propagandistický nástroj.¹³ Využívání žen politickými stranami v zájmu získání jejich podpory nebylo ničím výjimečným. Jednalo se o běžnou praxi, kterou výrazně uplatňovali například i stoupenčí politického katolicismu.¹⁴

Agitační činnost uskutečňovaly komunistky především skrze agitační komise a svůj tiskový orgán. Rozkol KSČ v důsledku procesu bolševizace komunistického hnutí se promítl v *Rozsevačce* v první řadě změnou obsazení postu vedoucí redaktorky, jíž se nově stala Jožka Jabůrková.¹⁵ V důsledku snahy o „přiblížení listu masám“ došlo k úpravě jeho obsahu a preferenci autorů z řad dělníků.¹⁶ V letech 1933 – 1935 Jabůrkovou z důvodu studia na Mezinárodní leninské škole v Moskvě, kam ji vyslala KSČ, ve funkci zastupovala Marie Kořátková.¹⁷

Změny se v *Rozsevačce* plně projevíly teprve v roce 1930, v druhé polovině předchozího roku byla totiž na půl roku zastavena.¹⁸ Po obsahové stránce v ní nechyběly články věnující se potřebě vybudování nové společnosti, která pochopí a zmírní utrpení trojnásobné činnosti sociálně nejslabších žen, tj. péče o děti, starosti o domácnost a výkonu dělnické profese. Všechny nedostatky doby měly být vyřešeny socialistickou revolucí.¹⁹ Komunistky předkládaly i další témata, jako názory na roli náboženství či školy ve společnosti, na „měšťácké“ ženské spolky nebo na § 144 trestního zákoníku, zabývající se otázkou

¹⁰ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana (eds.) *Iluze spásy : České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice : Veduta, 2011, s. 209.

¹¹ 2000 nových členek strany. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 5, 3. února 1932, s. 3.

¹² Naším obvodním a okresním ženodděláním. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 24, 14. června 1933, s. 4.

¹³ Viz KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010, s. 52.

¹⁴ Srov. BUREŠOVÁ, Jana. Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.) *Andros probabilis : Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Olomouc : Univerzita Palackého; Brno : Matice moravská, 2005, s. 214-218.

¹⁵ Na pozici vystřídala Helenu Malířovou, která v důsledku bolševizace stranu roku 1929 opustila a vyřadila se tak i z redakce *Rozsevačky*.

¹⁶ Viz ŠÁMAL, Petr. *Kapitoly z budovatelské literární tvorby*. Disertační práce, Praha : Univerzita Karlova, 2005, s. 145-147.

¹⁷ Blíže CEBE, Jan. Rudá Marie aneb se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak. In JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara – WOLÁK, Radim (eds.) *Česká novinářka : K postavení a obrazu novinářek v českých médiích*. Praha : Portál, 2011, s. 73.

¹⁸ Viz ŠÁMAL 2005, s. 145.

¹⁹ Viz UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 2*. Praha : Dokořán, 2004, s. 28-30.

potratů, evergreenu ženského tisku první republiky. Bylo možno nalézt i odmítavý postoj k účasti na dobrovolných aktivitách některých občanských a humanitárních spolků²⁰ nebo na oslavě Dne matek: „V kapitalistických zemích koná se v květnu ‚svátek matek‘, jehož kytičky a fanfáry mají oblouditi citlivá srdce především pracujících žen. Kasičky v rukou bíle oděných dětí budou po šestáku sbírat na poradny ‚ochrany‘ matek. Budou vybírat od nejchudších, i od těch, jimž byla odbourána podpora v nezaměstnanosti [...]. Jenže ohromná účast žen na rudém 1. Máji dokázala, že matky vojáků, ženy nezaměstnaných, dělnice, jejichž děti jsou zamykány v těsných bytech, dokud matka shání chleba, že ty již prohlédly lžihumanitu mateřských oslav!“²¹ Nejefektivnější formou prezentace problematiky ženského komunistického tisku bylo přiblížení každodenní reality života chudých žen. Prostřednictvím takového vyobrazení se dařilo komunistickému proudu nacházet odezvu v sociálně slabých vrstvách společnosti:²² „Matka, tabáková dělnice. Toto těžké zaměstnání vzalo jí zdraví. Otec, zednický dělník, jenž z matčiny a své přičinlivosti, postavil si pěkný domek [...]. Jejich spokojenost zdála se být při malých životních požadavcích úplná nebýti hrozného § 144, který nutil ji, nemocnou ženu, míti každým rokem dítě [...]. Toto vynucené mateřství hlodalo její chabé zdraví, až za deváté dítě dala život.“²³

V době hospodářské krize vystupovala Rozsevačka především proti neustále se snižujícím mzdám a propouštění, snažila se vyburcovat další ženy ke spolupráci: „Je mnoho žen, které k velké spokojenosti buržoasie se o politiku nezajímají [...]. Jak je možné, aby proletářské ženy, které tíhu života pociťují nejvíce, byly k němu lhostejny. Nepřikládají politice nutnost a necítí, že vlastně politikou se jejich život utváří [...]. Proto volám – probudte se ženy z nečinnosti, je vás třeba ke společnému boji!“²⁴ Hlavní formou prosazování požadavků se staly demonstrace, stávky, protestní akce a hnutí, vnímané jako jediná zbraň nižších sociálních vrstev obyvatelstva: „Jednota – stávka – vítězství! [...]. Dnes již dělnice a dělnické ženy plně chápou, že jen jednotný, masový boj za požadavky dělnictva proti zblázněným plánům buržoazie bude sto zachrániti jejich existenci.“²⁵ V případě konfliktních situací znamenala stávka nejúčinnější zbraň při dosahování kompromisů. Důvodem volby těchto zbraní byla v nižších sociálních vrstvách absence rozhodovací moci, kapitálu

²⁰ „Vaše dobročinné spolky, instituce a krásná slova malující lepší budoucnost mohou člověka, který nespolehá na sebe, ale na pomoc druhého na čas izolovat od revoluční[o] nástupu, nemohou jej však uspokojit. Mohou utrpení dělnických mas prodloužit; nemohou jej odstranit.“ Paní dr. Alice Masaryková!. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 4, 25. ledna 1933, s. 5.

²¹ In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 18, 4. května 1932, s. 1.

²² Srov. BUREŠOVÁ, Jana. Reflexe společenského postavení žen v komunistické ideologii a politice ve 20. a 30. letech 20. století v Československu. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 2*. Praha : Dokořán, 2004, s. 51.

²³ Vyburcujme všechny pracující ženy k boji proti válce!. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 25, 22. června 1932, s. 3.

²⁴ To musíme změnit. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 2, 13. ledna 1932, s. 7.

²⁵ Stávka – jediná zbraň textilaček proti snižování mezd a kap. racionalisaci. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 25, 22. června 1932, s. 5.

i veľkého majetku.²⁶ Záběr působení komunistek se sice týkal primárně situace dělnictva a maloroľnictva, ale obracel se i na státní a veřejné zaměstnance: „Státní a veřejní zaměstnanci si musí uvědomit, že jen jednotným bojem pod rudým vedením dojdou vítězství [...]. Jedině komunistická strana vede spravedlivý boj!“²⁷

Dopad hospodářské krize na zaměstnankyně veřejné správy

Jak bylo nastíněno v úvodu, během světové hospodářské krize začaly vlivem neklidu a nejistoty z narůstající nezaměstnanosti útoky veřejnosti na zaměstnané ženy nabírat na intenzitě. Jejich směřování se čím dál častěji obracelo proti vdaným ženám zaměstnaným ve veřejné správě.²⁸ Zvláště citlivě vnímala dopad krize inteligence, neboť do té doby bylo na vyšší vzdělání pohlíženo jako na jistotu pracovního uplatnění po celé profesní období, velmi často právě ve veřejné správě. Vidinu jisté budoucnosti zhatila hospodářská krize a oblast veřejné správy se proměnila v kolbiště o pracovní pozice. Zaměstnání ve veřejné správě však zůstávalo i přes snižování platů, příspěvků a volných pozic pro vzdělané vrstvy idealizovaným zaměstnáním. Na těsném pracovním trhu vzrůstala nespokojenost neúspěšných uchazeček vůči zaměstnaným ženám, které se stále častěji objevovaly v řadách inteligence, což souviselo s neutuchajícím zájmem žen o vyšší vzdělání. To se pro řadu rodin jevílo jako lepší investice než tradiční věno, protože ženě umožňovalo nabýt ekonomické nezávislosti, být soběstačnou, případně pomoci k ekonomickému zajištění vlastní rodiny. Širší veřejnost ovšem zaměstnané ženy, především ty vdané, vnímala jako vetřelce v oblasti vyhrazené mužům – živelům rodin.²⁹

Negativní postoj k ženám se po léta odrážel na pracovním trhu v jejich mzdovém hodnocení³⁰ a překážkách při přijímání do zaměstnání,³¹ avšak roku 1930 získal poprvé vliv i na oficiální politiku a státní legislativu. V červnu téhož roku byl totiž předložen návrh zákona, jehož cílem bylo omezit státní výdaje prostřednictvím snížení každoročního vánočního příspěvku státním zaměstnancům a učitelům, tzv. 13. služného, jež se v mnoha případech rovnalo základnímu platu. Příspěvek nebyl spojen s výkonem práce a uděloval

²⁶ Viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918 – 1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*. Praha : Libri, 2002, s. 89.

²⁷ „Spor rozhodne železná nutnost“. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 2, 13. ledna 1932, s. 8.

²⁸ Podobná situace vyústila v zavedení restričních opatření vůči provdaným ženám ve veřejné službě ve třicátých letech rovněž v Německu, Rakousku, Itálii, Jugoslávii či v Belgii. Avšak například ve Velké Británii bylo již před velkou hospodářskou krizí zcela běžné, že ženy zaměstnané ve veřejných úřadech opouštěly svá místa po uzavření sňatku. Blíže FUSS, Henri. *Nezaměstnanost a umístění žen*. Praha : Ženská národní rada, 1935, s. 5-8.

²⁹ Viz FEINBERG, Melissa. *Elusive Equality : Gender, Citizenship, and Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918 – 1950*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 2006, s. 110.

³⁰ Nižší mzdy žen byly běžnou praxí pro celé prvorepublikové období, jak dokládá např. publikace Bohuslava Glose *Práce a mzdy žen z roku 1937: „Veřejné mínění at' právem či neprávem, se stále ještě nevzdalo these, že žena patří do rodiny, do domácnosti. I mnohé odborové organizace budují na této ideologii [...]. Pro mnohé zdají se pak býti tyto okolnosti dostatečným důvodem pro to, aby ženy dostávaly mzdy nižší.“* GLOS, Bohuslav. *Práce a mzdy žen : Problém ženských mezd*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1937, s. 62.

³¹ Pro přijímání žen do veřejné správy mohl být požadován např. svobodný rodinný stav, případně musela žena úřad z důvodu sňatku opustit apod. Příkladem pracovních podmínek specifikovaných pro ženské pohlaví mohou být předpisy pro smluvní úředníky obce plzeňské uveřejněné v *Ženské radě*. Viz Jak se dodržuje ústavou zaručená rovnoprávnost žen. In *Ženská rada*, roč. 7, č. 5, [nedatováno] 1931, s. 105.

se všem zaměstnancům, jimž byl zákonem přiznán. Návrh obsahoval snížení vánočního příspěvku na 70 % měsíčního platu a zároveň celé kategorii zaměstnanců upíral na tento bonus právo. Nejvíce postiženi byli sezdaní zaměstnanci, jejichž protějšky také pracovaly ve státní službě: oběma manželům měl být příspěvek odepřen. Po předložení návrhu Národním shromáždění následovaly hlučné protesty zaměstnanců a návrh byl vrácen k přepracování.

Nově navržený kompromis již cílil otevřeně na ženy. Aby nepřišli o příspěvek oba manželé, bylo nově navrženo, aby to byly pouze ženy, kdo bude z manželského páru o 13. služné ochuzen. Tento krok proti zaměstnaným ženám šokoval a rozčaroval vdané zaměstnankyně, jež pod vedením Ženské národní rady podnikly kroky k odstranění takové diskriminace. Konečného kompromisu bylo dosaženo na podzim roku 1930,³² kdy padlo rozhodnutí, že v rodinách s dvojitým příjmem bude příspěvek pobírat ten z manželů, který má vyšší plat. Ačkoliv byly eliminovány výslovné odkazy na ženy, šlo spíše o Pyrrhovo vítězství. Bylo všeobecně známo, že ženy téměř vždy pobíraly nižší platy než jejich manželé. Zaměstnankyně veřejné správy chápaly boj o vánoční příspěvek jako oficiální tah vládních činitelů vstřícné uzákonění nerovnoprávnosti.³³ Vláda svůj krok prezentovala jako sociální akt – pomoc rodinám s jedním příjmem, tedy domácnostem skoro vždy finančně zajišťovaným mužem. Tato podpora se odehrávala na úkor domácností s dvojitým příjmem, které se vymykaly tradičnímu konceptu československé rodiny.³⁴

Krátce po utišení rozruchu kolem vánočního příspěvku zveřejnil ministr financí Karel Engliš v *Lidových novinách* článek *Krise a ceny*, v němž předkládal svůj názor na řešení nezaměstnanosti.³⁵ Způsob umožňující zaměstnávání uvolněných sil spočíval podle něj v „[...] odstraňování dvojího veřejného zaměstnání, pokud stačí výdělek muže k obživě rodiny. Tisíce míst by se uvolnilo, kdyby nebyly zaměstnávány vdané ženy mužů, majících dostatečný příjem pro obživu rodiny. Sta, snad tisíce míst zabírají pensisté, kteří majíce pensi, spokojují se třeba s menším platem jako zvýšením pense a zabírají místo jiným [...]“³⁶ I když Englišův názor na propouštění vdaných zaměstnankyň nebyl ve společnosti ničím novým a nepředstavoval oficiální stanovisko vlády, znamenal článek první veřejné prohlášení tohoto druhu ze strany úřadujícího člena vlády. Ve společnosti se umocnilo přesvědčení, že částečným řešením hospodářské krize, nebo alespoň problému nezaměstnané inteligence, je propouštění vdaných žen z veřejné správy.³⁷

³² 144/1930 Sb. zákon ze dne 14. října 1930 o vánočním příspěvku státním zaměstnancům a učitelům v činné službě.

³³ „Úspěch našeho úsilí a jistě i jiných činitelů spočívá hlavně v tom, že aspoň jednomu z manželů byl nárok na vánoční příspěvek přiznán a že to nejsou výslovně ženy, jimž jest odepřen, ale ten, kdo má z manželů menší plat. Ale nejsme a nebudeme spokojeny s touto úpravou, která je v základě nespravedlivá.“ Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1930. In *Ženská rada*, roč. 7, č. 3, [nedatováno] 1931, s. 55.

³⁴ Viz FEINBERG 2006, s. 110-113.

³⁵ 7., 8. a 9. listopadu 1930. Viz ENGLIŠ, Karel. *Světová a naše hospodářská krise: Čtyřicet článků z Lidových novin od listopadu 1930 do ledna 1934*. Praha: F. Borový, 1934.

³⁶ Tamtéž, s. 9-10.

³⁷ Srov. FEINBERG 2006, s. 112.

V období následujícím po Englišovu příspěvku se v médiích rozpoutala mohutná kampaň proti provdaným zaměstnankyním. Do politiky si předsudky proti nim našly opět cestu se zhoršující se finanční situací země roku 1932, a to v podobě návrhu o úsporných opatřeních personálních. V tisku však neoficiální zprávy o chystaných opatřeních kolovaly již od roku 1931. Do meziministerského připomínkového řízení byly tiskem diskutované návrhy předloženy ministerstvem financí v červnu 1932.³⁸ Nejvýznamnější navrhované zásahy do zajištění veřejných zaměstnanců,³⁹ které se přímo dotýkaly žen, souvisely s penzemi: ⁴⁰ „[...] znamenají, že se vezme vdově, která sama pobírá pensi ze své práce, sebenepatrnější příjem, pense po manželovi, ač oba si do pense platili a tedy jde o příjem ze dvou prací! Vdova, která teprve po smrti manželově nastupovala službu činnou, zajisté nedoslouží své plné pense: ale její služba rodině, manželovi, pro které se zdržela ve svém postupu, byla by jí prostě škrtnuta!“⁴¹ V rámci kritiky souvisejících paragrafů zdůrazňovala Ženská národní rada absenci hranice, pod kterou příjem takto postižených nesmí klesnout. Další problematyczny paragraf se týkal odpočivného platu, který měl být vdaným státním zaměstnankyním snížen na polovinu v případě, že by úhrnné příjmy obou manželů převyšovaly 24 000 Kč.⁴² S tímto opatřením souvisel paragraf zabývající se

³⁸ Vystoupení Plamínkové v senátu 14. června 1932: „No, tož četla jsem též tyto dny o úsporných personálních opatřeních, která se připravují, a viděla jsem tam, že se jde na prvém místě proti ženám.“ *Senát Národního shromáždění : Historické senátní tisky z 3. volebního období.* 1932. Dostupné na internetu: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/160schuz/S160004.htm (poslední náhled 14. 12. 2013)

³⁹ Z hlediska osnovy zákona z listopadu 1932 byli veřejnými zaměstnanci: 1) všichni zaměstnanci státu, ústavů, podniků a fondů státních, nebo státem spravovaných, 2) státní, obecní (městští) a obvodní lékaři, 3) profesori diecézních učilišť teologických; b) učitelé veřejných škol obecných a občanských; c) zaměstnanci zemí, okresů, obcí (penzijních, úrazových a jiných veřejných sociálních pojišťovacích ústavů), obchodních a živnostenských komor, zemědělských rad, jejich podniků, ústavů a fondů a podniků ústavů a fondů jimi spravovaných, jakož i zaměstnanci ostatních veřejnoprávních korporací a ústavů, pro které zákonné předpisy stanoví povinné členství a právo předepisovat členům příspěvky pro úhradu svých potřeb; d) profesori evangelické teologické akademie a v. v Bratislavě; e) duchovní kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných případně recipinovaných, jakož i církví a náboženských společností dotačních. Vymezení veřejných zaměstnanců se vztahuje k osnově zákona o úsporných opatřeních z roku 1931. Viz *Protest veřejných zaměstnanců a persistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních.* Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 13-22. Ve finální verzi zákona byly provedeny jen drobné formulační úpravy. Srov. s 204/1932 Sb. Zákon o úsporných opatřeních personálních. Podrobněji důvodová zpráva viz *Národní shromáždění republiky československé : Tisky.* 1932. Dostupné na internetu: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2099_01.htm (poslední náhled 21. 12. 2013).

⁴⁰ Na § 13 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „Státní zaměstnanec ve výslužbě, který má více než jeden (stát. odpočivný) zaopatřovací plat, má, počínajíc dnem účinnosti tohoto zákona, nárok pouze na jeden z nich podle vlastní volby, ostatní nároky zanikají; dokud nebude volba vykonána, jest vypláceti odpočivný (zaopatřovací) plat nejvyšší.“ navazuje § 14 týkající se penzí po zesnulých: „Ustanovení § 13 platí obdobně také pro pozůstalé po státních zaměstnancích. Setkají-li se dva nebo více nároků na státní zaopatřovací platy za účinnosti tohoto zákona, nastává zánik dnem, kdy se tyto nároky setkají.“ *Protest veřejných zaměstnanců a persistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních.* Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 17.

⁴¹ Přesné znění paragrafů, ženy zvláště postihujících, návrhu zákona o úsporných opatřeních personálních, jak jej předložil v listopadu 1932 ministr financí ministerské radě. In *Ženská rada*, roč. 8, č. 9, [nedatováno] 1932, s. 172.

⁴² § 18 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „Výplata odpočivných (zaopatřovacích) platů provdané veřejné zaměstnankyně snižuje se na polovinu, nejvýše však o $\frac{3}{4}$ příjmu manželova, převyšují-li příjmy obou manželů podrobené dani důchodové roční částku 24.000 Kč, při čemž úhrnný příjem obou manželů nesmí klesnouti pod tuto částku. Rozhodným je poslední předpis důchodové daně. Zanikne-li nebo poklesne-li příjem manželů v běžném roce pod zmíněnou mez, odpadne zcela nebo částečně snížení od 1. dne měsíce následujícího roku po zá-

dvojm příjmem jedné osoby ve výslužbě,⁴³ v jehož světle se opatření pro manželské dvojice jeví jako značně znevýhodňující. Zásadní zásahy se týkaly také snížení odbytného zaměstnankyň, které se dobrovolně vzdají služby,⁴⁴ a redukcí *činovného*, tj. odměny za práci v aktivní veřejné službě toho z manželů, jehož činovné je nižší. V případě, že se jednalo o stejné částky, náleželo činovné v plné výši muži.⁴⁵ Ženská národní rada tedy pokračovala v usilovné činnosti zásadní úpravy návrhu a odstranění problematických paragrafů.

Neustálým tlakem na veřejné mínění a především díky apelům ke všem ministrům a dalším představitelům politického života ze strany liberálně orientovaných žen se Ženské národní radě dostalo příslibu, že problematické pasáže budou přepracovány. Vládní návrh o úsporných opatřeních personálních, který byl v poslanecké sněmovně přednesen v průběhu prosince 1932, zasáhl všechny zaměstnance rovnoměrně bez ohledu na pohlaví.

Opětné zvýšení tlaku na vdané zaměstnankyně mělo úzkou souvislost s nárůstem nezaměstnanosti v Československu během zimy na přelomu let 1932 až 1933. Jak se hospodářská krize stávala akutnější, začalo se na ministerstvu financí znovu uvažovat o snižování platů. V létě 1933 se vdané ženy pracující ve veřejné správě ocitly opět v ohrožení, a to vlivem neutuchajících zpráv o řešení redukce rozpočtového schodku skrze snižování platů.⁴⁶ Nerovnoprávnost zakořeněná v předlohách návrhů, které se objevily na podzim 1933, značně pobuřovala provdané ženy ve veřejných službách. Od srážek měli být osvobozeni všichni ženatí, bez ohledu na výšku příjmu a na to, jsou-li bezdětní. Vdané zaměstnankyně měly naproti tomu být postiženy ztrátou celého činovného, které činilo až 34,8 % celého příjmu. Ačkoliv srážky týkající se svobodných zaměstnanců měly být rozloženy rovnoměrně mezi muže a ženy, malé procento svobodných mužů mezi zaměstnanci a naopak spíše výjimečně provdané zaměstnankyně,

niku nebo poklesu příjmů manželů.“ Protest veřejných zaměstnanců a pensistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních. Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 18.

⁴³ § 17 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Má-li veřejný zaměstnanec ve výslužbě vedle odpočivných (zaopatřovacích) platů výdělečný příjem, jenž plyne z jiné činnosti, než jest uvedeno v § 16, sníží se výplata odpočivných (zaopatřovacích) platů o ¼ výdělečného příjmu, dani důchodové podrobeného, činí-li tento příjem 6000 Kč ročně nebo více, při čemž nesmí úhrn odpočivných (zaopatřovacích) platů a výdělečného příjmu klesnouti pod 24.000 Kč.“ Tamtéž.*

⁴⁴ § 20 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Vzdá-li se státní zaměstnankyně, podléhající přímo ustanovením zákona ze dne 25. ledna 1914 č. 15. říšského zákona (služební pragmatiky úřednické) pokud se týče zákona ze dne 28. července 1917, č. 319 Sb. z. a n. (služební pragmatiky učitelské), nebo státní zaměstnankyně co do služební poměru výslovně na roveň postavené, která je v den účinnosti zákona již provdána nebo která se později provdá, dobrovolně služby, obdrží místo příp. jiného odbytného za každý celý rok skutečné služby započitatelné pro nárok na odpočivné (zaopatřovací) platy 12 % pens. základny, nejvýše však trojnásobek pensijní základny jako odbytné.“ Tamtéž, s. 18-19.*

⁴⁵ § 10 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Z manželů, kteří jsou oba zaměstnáni ve veřejné službě (§ 1) v stejném úředním (služebním) působišti, přísluší činovné (část platu, odpovídající činovnému) v plné výměře tomu z nich, který má nárok na činovné vyšší, a mají-li oba manželé nárok na činovné, ve výši muži, druhému manželu přísluší pak činovné ve výměře poloviční.“ Tamtéž, s. 16.*

⁴⁶ FEINBERG 2006, s. 120.

